

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
ZAGREB, LISTOPAD 1958. GODIŠTE II.

O UPOTREBI TUĐIH RIJEČI

Ljudevit Jonke

U posljednje vrijeme uredništvo *Jezika* primilo je nekoliko pisama svojih čitalaca, koji se bune protiv pretjeranog upotrebljavanja tuđih riječi u našoj štampi, na našem radiju i u našem javnom životu uopće. Ti dopisnici pitaju, zašto se upotrebljava riječ *literatura*, kad imamo dobru svoju riječ *književnost*, zašto *geografija*, kad možemo lijepo reći *zemljopis*, zašto *historija*, kad imamo riječ *povijest*, zašto Hrvatsko narodno kazalište raspisuje *abonnement*, kad bolje razumijemo riječ *predbrojka* i *pretplata*, zašto *konferencija* umjesto *vijećanje*, zašto *savjet* umjesto *vijeće*, zašto *filijala* umjesto *podružnica*, zašto *prijem* umjesto *primanje*, *primitak*, zašto *servis* umjesto *usluga*, zašto *efikasan* umjesto *djelotvoran*, zašto *ekipa*, *ekipni* umjesto *momčad*, *momčadski* i t. d. I ne samo to, nego naši dopisnici postavljaju pitanje, šta na to kažu naši filolozi i zašto oni to ne spriječe.

Zaista, opažanja naših dopisnika nisu bez osnova. Naši pisci novijeg vremena i u štampi i na radiju unose u svoj jezik toliko tuđih riječi, da to ne samo smeta i čitaocu i slušaocu, nego zaista potiče na razmišljanje svakoga, kojemu je stalo do naravi i ljepote našega književnog jezika. Ali kao i mnoga druga pitanja, i to se pitanje može riješiti samo nastojanjem većine pisaca i govornika, a filolozi mogu samo da postave načela za upotrebu tuđih riječi i da ih dosljedno provode u čitavom svojem djelovanju. A o tim se načelima možemo i danas porazgovoriti.

Proučavajući rječničko blago pojedinih jezika, lingvistika je utvrdila, da nema jezika, koji ne bi posuđivao izražajna sredstva od svojih bližih ili daljih susjeda. Može se čak reći, da su takva posuđivanja izražajnih sredstava to veća, što neki jezik ima jaču književnu tradiciju i što on odražava civiliziraniju, kultiviraniju stvarnost. Nije to možda posljedica nekakve sa-

movolje, nego suradnje među narodima u području civilizacije od najstarijih vremena do danas. Kao što nema ni u jednog kulturnog naroda potpuno samonikle civilizacije, tako nema ni kulturnog jezika, koji ne bi posudivao strana izražajna sredstva, jer je jezik nerazdruživ pratilac razvitka civilizacije. Tako tek u davnini ljudskoga roda, t. j. na samom pragu razvijenije civilizacije, nalazimo jezike, koji su imali vrlo malo tuđih riječi. Pa i u najčistijima od njih, kao što su na pr. starogrčki i sanskrt, nalazimo nešto posudnica, jer jezik nije biljka, koja raste u kuli bjelokosnoj, nego živahan organizam, koji se razvija u životnoj borbi čovjeka i naroda.

Tude riječi šire se u nekom jeziku u velikoj mjeri i onda, kada neki narod živi u podložnosti ili čak i u ropstvu nekom drugom narodu. Rječničko blago vladajućeg naroda nameće se i potiskuje rječničko blago pokorenog naroda. Tako se u našem štokavskom dijalektu proširilo mnoštvo turskih riječi, u čakavskom talijanskih, a u kajkavskom njemačkih. Ali ono, što zahvaća pritiskom narodne govore, ne smije da zahvati književni jezik, koji je izražaj svijesnog i slobodnog pojedinca, odabranog među odabranima.

Imajući na umu ta dva puta, kojima su ulazile tuđe riječi i izričaji u naš jezik, nama ne će biti čudno, što je i naš jezik u toku svoga hiljadugodišnjeg razvoja posudivao mnoge riječi i izričaje i od bližih i od daljih susjeda, nešto milom, a nešto i silom zbivanja. Tako onda nalazimo u hrvatskom jeziku tuđica iz njemačkog, turskog, mađarskog, talijanskog, grčkog, latinskog, ruskog, češkog, slovenskog, poljskog, francuskog i engleskog jezika, a u najnovije vrijeme prodiru u naš književni i poslovni jezik i poneke riječi sasvim udaljenih naroda. Pri takvoj navali tuđih riječi valja dakako biti oprezan, da pritom ne strada osobitost i duh našega književnog jezika. Kao što je zbog kulturne povezanosti s ostalim narodima nemoguće prihvatiti načelo, da iz književnog jezika valja ukloniti sve tuđe riječi, isto je tako zbog potrebe čuvanja naravi i duha našega jezika neprihvatljivo i načelo, da se tuđe riječi mogu primati bez ikakva ograničenja. Stoga je već potkraj 19. stoljeća naš zaslužni lingvist, prof. dr. Tomo Maretić postavio za pozajmljivanje tuđih riječi ovo umjereno pravilo: »Ne upotrebljavaj nepotrebnih tuđih riječi, t. j. onakih, za koje ima u jeziku dobrih svojih zamjena!« To jednostavno pravilo s nekim nadopunama, koje nameću potrebe književnog jezika, vrijedi i danas, pa bi nas njegova primjena zaista mogla očuvati od poplave nepotrebnih tuđica.

Jer ne smijemo se varati: iz tuđih jezika ne prodiru k nama samo potrebne tuđe riječi, nego i takve, koje nam nisu potrebne, jer ih već imamo u svom književnom jeziku. Tako su nam na pr. potrebne grčke riječi: *gimnazija*, *akademija*, *stilstika*, *logika*, *filozofija*, potrebne su nam i latinske riječi: *republika*, *general*, *ministar*; potrebne su nam i turske riječi: *čamac*,

čarapa, čelav, duhan, top, torba, kalup, pa njemačke riječi: *cilj, remen, logor, šunka, tipkati, tucet, zemička*; potrebne su nam i mađarske riječi: *cipela, čopor, korteš, lopov, ruda*, pa ruske riječi: *iskren, ličinka, odličan, pokrovitelj, svojstvo*; potrebne su nam i češke riječi: *časopis, dobrobit, okolnost, pojam, uzor, veleban*, pa i francuske: *ambasador, moda, briljant*, engleske: *sport, sprint, tenis* i sl. Za neke od njih imamo doduše dobre zamjene u našim dijalektima, na pr. za čarape i cipele, za koje imamo svoje riječi *bječve* i *postole*, ali ih književni jezik u toku svoga razvoja nije usvojio.

Ali ima, kao što rekoh, i takvih tuđih riječi, koje nam nisu potrebne, jer imamo za njih svoje dobre, usvojene književne riječi. Tako nam na pr. nisu potrebni turcizmi: *adet, ćuprija, komšija, konak, mehana, odžak, pendžer, terzija*, premda te riječi žive u jednom dijelu narodnog jezika, jer za njih imamo lijepe svoje riječi: *običaj, most, susjed, stan, krčma, dimnjak, prozor, ulica, krojač*. Ali osobita potreba književnog jezika nalaže nam, da i te turcizme, koje odbacujemo iz redovite upotrebe, ipak možemo upotrebiti i u književnom jeziku, da bismo dočarali poseban lokalni kolorit. U tom pogledu valja dopuniti Maretićevo pravilo, pa u tom smislu ne ćemo *Ćupriju na Drini* mijenjati u *Most na Drini*.

Nisu nam potrebne ni njemačke riječi: *bina, tepih, veš, štrudla, koštati, pelcovati*, jer imamo svoje riječi *pozornica, sag, rublje, savijača, stajati, cijepiti*. Osobito nam mnogo nepotrebnih tuđica prodire iz ruskog jezika. Takve su na pr. *prijem* mjesto *primanje, primitak*; *stremljenje* mjesto *nastojanje, težnja*; *proizvoljan* mjesto *samovoljan, izviniti* mjesto *oprostiti, podražavati* mjesto *nasljedovati, oponašati*; *ubjeđivati* mjesto *uvjeravati, obezbjeđivati* mjesto *osigurati*; *predskazati* mjesto *proreći, trebovati* mjesto *zahtijevati, tražiti*; *blagodariti* mjesto *zahvaljivati, neprikosnoven* mjesto *nepovredljiv* i sl. S istim obrazloženjem nisu nam potrebne ni ove češke riječi: *dostatan* mjesto *dovoljan, opetovati* mjesto *ponavljati, raslina* mjesto *biljka*. Tako isto odbacujemo i mađarske riječi *hasna, šogor* utanačiti i služimo se svojim dobrim riječima *korist, šurjak, uglaviti*.

S istog razloga nepotrebne su nam francuske riječi: *abonnement, bilten, efikasan, ekipa, elan, maltretirati, pledirati, rezonirati, tretirati, sterilan, servis* i sl., kad imamo svoje lijepe i dobre riječi: *predbrojka* ili *pretplata, izvještaj* ili *vjesnik, djelotvoran, momčad, polet, mrcvariti, zalagati se, razmišljati, obrađivati, jalov, usluga* i sl. Tako nam onda u općenitoj upotrebi nisu potrebne ni latinske riječi *literatura, familija, termin, konfrontirati, univerzitet* umjesto naših riječi *književnost, obitelj* ili *porodica, rok, suočiti, sveučilište*, pa ni grčka riječ *poezija* umjesto *pjesništvo*. Ali ipak za posebne, specijalne službe, kao što već rekoh, mogu nam i te riječi korisno poslužiti. Tako na pr. umjesto *historija literature* možemo lijepo reći *povijest*

književnosti, pa i riječ *literatura* možemo općenito zamjenjivati riječju *književnost*, no u posebnom značenju upotrebit ćemo i riječ *literatura* sa značenjem popisa književnih djela, koji obraduju neki predmet. Pa čak mogli bismo je katkada upotrebljavati i u općenitom značenju kao inačicu. Ali baš ništa ne nameće potrebu, da nam se kakav časopis zove *Bulletin*.

Isto, što vrijedi za pojedine riječi, vrijedi i za izričaje, fraze. Zašto da upotrebljavamo njemačku frazu *učinili smo potrebne korake* mjesto *po-brinuli smo se*; zašto da kažemo *za to lomimo koplje već nedjelju dana* umjesto *borimo se za to već nedjelju dana*? Ili zašto da upotrebljavamo rusku frazu *radio je savjesno imajući u vidu opću korist*, kad to možemo lijepo reći našim jezikom: *radio je savjesno zbog opće koristi*? Tako se onda i *koristimo iskustvima naših starijih*, a ne stranom konstrukcijom: *koristimo iskustva naših starijih*. Tako onda i *raspravljamo o pitanju*, a ne *diskutiramo po pitanju*, *vratit ćemo se za dva sata*, a ne *vratit ćemo se kroz dva sata*. U tom smislu govorimo *ti si to uradio*, a ne pod utjecajem francuskog jezika *ti si taj, koji si to uradio*. Isto tako *na narodnim masama treba graditi sudbinu naroda*, a ne *narodne mase su one, na kojima treba graditi sudbinu naroda*.

Premda je dakle pravilo: »Ne upotrebljavaj *nepotrebnih* tuđih riječi!« i s tim našim nadopunama vrlo jednostavno, ipak njegova primjena zahtijeva i pažnju i napor, i rasuđivanje i odabiranje. Pisac, kome nije stalo do ljepote i duha književnog jezika, ne će da uloži takav napor, njemu je mnogo udobnije da upotrebi riječ, koja mu prva padne na um. Drugi opet smatra, da će obiljem tuđih riječi zablenuiti čitaoca, uvjeriti ga o svojoj učenosti. I protiv takve udobnosti i protiv takvog snobizma treba da podu u borbu svi svjesni pisci i govornici, svi lektori i izdavači, koji žele, da nam jezik sačuva svoju narav i svoj duh, da ne postane neprirodna mješavina svih mogućih jezika. Samo takvim zajedničkim i upornim nastojanjem na svima mjestima, gdje se javno govori i piše, sačuvat ćemo i svježinu i samoniklost i ljepotu našega jezičnog izraza.

KULTURA JEZIKA U KNJIŽEVNOM DJELU GORANA KOVAČIĆA

Ivo Ladika

Usporedo s prelaskom na studiozniji rad na prozi (pripreme za *Dane gnjeva*, god. 1933.—1936.) Goran Kovačić dodaje svom radu jednu komponentu i prinovu, koja domalo postaje sastavni dio čitava njegova stvaralačkog rada i same literarne metode: to je naročita kultura jezika.